

I. STŘÍDÁNÍ

PŘEDLOŽEK **У, В** A PREPOZIC **У-, В-**

Jejich výběr je podmíněn eufonií (libozvučností) ukrajinštiny a snahou o ZJEDNODUŠENÍ VÝSLOVNOSTI.

У používáme, abychom zabránili shromáždění několika souhlásek na styku slov:

1. Mezi souhláskami: *На**ш** учитель; Де**сь** у **х**лібах кричав перепел. Дзвентить **у** зорях небо чисте. Дзвентить у зорях небо чисте (Д. Павличко); собор увесь якийсь наповнений (О. Гончар). Шлях у місто мені вже знайомий був... (П. Мирний);*
2. Na začátku věty před souhláskou: ***У** призерку літають ластівки так низько; **У**війшли до хати; **У** лісі стояв гамір, пахло квітами. Упаду я зорею, Мій вічний народе, На трагічний і довгий Чумацький твій шлях (В. Симоненко). У двері знову дятлом забили чиїсь пальці (М. Стельмах). У Києві говорять інакше, ніж у Львові, — І чорногуз, і бусол, лелека і боцян... (Д. Білоус);*
3. Nezávislé na koncovce předchozího slova před dalšími **В** a **Ф**, a také před spojením souhlásek **ЛВ, СВ, ТВ, ХВ**: *Сидимо у **в**агоні; Не спитавши броду, не сунься **у** **в**оду; Велике значення **у** **ф**ормуванні характеру має самовиховання; Одягнена **у** **х**вою, шумить дрімуча тайга. Як гарно: калиновий вітер у світі, ві- тер добра, краси, надій (М. Стельмах). Твердий змуруємо гостинець і за нами Прийде нове життя, добро нове у світ (І. Франко). Спільна дорога у всіх дівчат, та окремий у кож- ної шлях (М. Рильський); відзначено у зверненні; працювати у сфері освіти; плавати у Двіні; пірнати у хвилі; побувати у Льва; куля у гвинтівці;*
4. Po pauze, kterou označujeme čárkou, středníkem, dvojtečkou, pomlčkou, závorkou a tečkami před souhláskou: *Стоїть на видноколі мати – **у** неї вчись; Це було...**у** Києві; До мене зайшла товаришка, **у**чителька із сусіднього села.*

В používáme, abychom zabránili shromáždění několika samohlásek:

1. Mezi samohláskami: *У нього**о** в **о**чах засвітилась вірада; Була в **О**десі; Прочитала в **О**голошенні. Мені війнула в очі сивина, Та я нічого не беру в дорогу Лиш згорточок старого полотна І вишите моє життя на ньому (Д. Павличко); навчатися в університеті; зазначено в афіші;*
2. Na začátku věty před samohláskou: ***В** очах його світилася надія; **В** Антарктиді працюють наукові експедиції. В Узбекистані дощі — дуже рідкісне явище (З довідника). В Обухівку Давид прийшов зарані — саме школярі сходились до школи (А. Головка). В орфоепічному словнику подано транскрипцію слів, яка відображає їх правильну вимову. В одному селі жив собі убогий чоловік Петро Клепало з жінкою Марусею (І. Нечуй-Левицький).*
3. Po samohlásce před většinou souhlásek (kromě **в, ф, льв, св, хв** a podobně): *Пішла в садок вишневий; Люди врозкид розляглися в траві. Ходімте в сад (М. Вінграновський); водило в безвісті життя (Д. Павличко). Все погане, що було в житті, одсувалося назад, блідло (М. Коцюбинський); пізно вже;*

У – В se nestřídají:

1. Ve slovech, která se používá jen s **В** nebo jen s **У**: *вдача, вклад, вправа, вступ (slova удача, уклад, управа, уступ mají jiný význam); взаємини, влада, власний, властивість, вплив; увага, узбережжя, указ, умова, усталення, установа, уява.*
2. V osobních jménech a v cizích slovech: *Вдовенко, Врубель, Владивосток; Угорщина, Удовиченко, Урал; увертюра, ультиматум, утопія.*

У поезії поряд із звичайною формою Україна іноді вживається Вкраїна: Люблю, як щиру, вірну дружину, Як безталанну свою Вкраїну (Т. Шевченко)

II. Střídání I – Ы

I používáme, abychom zabránili shromáždění několika souhlásek složitých pro výslovnost:

1. Po souhlásce nebo pauze, kterou označujeme tečkou, čárkou, středníkem, dvojtečkou, tečkami před slovy s počáteční souhláskou: *Нема вже тії хатини. I я в сивині, як у сні; Вірю в пам'ять і серце людське. I хочеться, і прагнеться без тями, до цього слова припадуть устами... (Р. Лубківський). Ночі солов'їні, і заводу дим, і зірниці сині над Дінцем моїм (В. Сосюра). Ой, і коли ж той спрут страшний На тілі велетня порветься? (І. Франко). Серце холоне, як подумаю, що, може, Мене похоронять На чужи- ні — і ці думи Зо мною сховають! (Т. Шевченко).*
2. Na začátku věty: *I долом геть собі село понад водою простяглось; I приковують до себе очі, і ваблять у свою далечинь імлисту. I раптом чуєш зла- то слово (Р. Лубківський). I молоко крізь дзвін цикади Нам ллє з небесного Ковша (М. Кучеренко). I влягаються думи зо- лотими томами (І. Драч);*

Й používáme, abychom zabránili shromáždění souhlásek:

1. Mezi samohláskami: *У садку співали Ольга й Андрій; Оце й уся врода; Квітли вишні й одцвітали. Полтава й Одеса; річки й озера; Марічка й Анжела; солдати й офіцери;*
2. Po samohlásce před souhláskou: *Навчає баєчка великого й малого; На траві й квітках, росинки, шелестіння й гомін гілки, щebetання й пісня пташки. Ми станем народом Шевченка й Франка... (Р. Лубківський). Усе було: асфальти й спориші (Л. Костенко). Ой я знаю, ой я знаю, Чого мила крас- на. Перед нею й поза нею Впала зоря ясна! (Народна пісня).*

I – Й se nestřídají:

1. Při rogovnání: *Дні і ночі; Батьки і діти; Війна і мир. Переплелись, як мамине шиття, Мої сумні і радісні дороги (Д. Павличко). Сорочку мати вишила мені червоними і чорними нитками (Д. Павличко); війна і мир; колись і тепер; дні і ночі; батьки і діти; свої і чужі тощо;*

2. Před slovem, které začíná na **й, є, ї, ю, я**: *Ольга і Йосип - друзі. Ряжанка і ўо-гурт; американці і європейці; питу і їсти; дівчата і юнаки; гриби і ягоди;*

3. Po pauze: *Щось таке бачить око, і серце жде чогось. І стане видно димний небосхил, І креслені на небі іскри бою... (М. Бажан).*

II. Střídání 3 – І3 – 3І (30)

Probíhá v podobných případech jak u předložek **в — у, і — ў**.

3 používáme

1. na začátku věty, před samohláskou: *Диктант з української мови*
2. před souhláskou (kromě *с, ш*), zřídka před skupinou souhlásek, když předchozí slovo začíná na samohlásku: *Плугатарі з плугами йдуть*

І3 používáme

1. převážně mezi **з, с, ц, ч, ш, щ** a skupinami souhlásek: *Лист із Бразилії. Із стріх вода капле. Родина із семи чоловік.*

3І (30 fonetická varianta) používáme

1. před skupinou souhlásek, zvláště když začínají na **з, с, ц, ч, ш, щ**: *Бере книжку зі стола. Зі школи на майдан вивалила дівчора.*
2. **3o** vždy používáme s číslovkami *два, три; позичив зо дві сотні*; může se pojít i se zájmenem *я (мною)*: *зі (зо) мною*,

! pouze: *зі Львова.*

Eufonie – Милозвучність

Вправа 1

1. Далеко (в, у) тумані Малахів курган (і, й) злітають орли до вершини. (В, У) могилі героїв спочив капітан, безстрашний моряк з (В, У)країни . 2. Чубенко зник (в, у) темряві лісу (і, й) прихилився на секунду до шиї коня. 3. Мене (в, у)перше закинули (в, у) ворожий тил як мінера-підривника на залізничну колію поблизу Курська. 4. Ми (у, в)країнці, а нашими предками були слов'яни, жили вони спочатку (у, в) лісах. 5. Також ловили (у, в) озерах (і,й) річках рибу. 6. Потім стали розводити худобу (і, й) вирощувати хліб. 7. Навчилися (у, в)сяких ремесел. 8. Збирали гриби (і, й) ягоди (у, в) лісах (і, й) полях. 9. Тримали домашню худобу (і, й) птицю. 10. Слов'яни вірили (у, в) багатьох богів. 11. Вірили наші предки, що існують лісові духи (і, й) інші нечисті сили: лісовики, домовики, русалки. 12. Біля Києва жили поляни (і, й) древляни. 13. Кожне плем'я мало свої землі (і, й) свого князя. 14. Пізніше слов'янські племена (і,й) родові групи згуртувались навколо Києва (і, й) утворили свою державу — Київську Русь.

IV. Чергування **-СЯ** **-СЬ** у дієсловах

1. Якщо в дієслівних формах **-СЯ** та **-СЬ** приєднуються до кінцевого голосного, то можливе чергування цих формантів, тобто перед наступним приголосним (další souhláskou) уживається **-СЯ**, а перед голосним (před vokálem) **-СЬ**:

Почуватися втомленою; почуватись утомленою; зустрічаємося влітку; зустрічаємось улітку; віталася вранці; віталась уранці; збиралися вчора; збирались учора; Стомився день, облишив косовицю... (І. Вирган). Там серце моє вознеслося в сліпучі верхів'я небес (Д. Павличко). Бачачи, що її не слухають, сестра Аркадія криво всміхнулася і тишком подалася далі (М. Коцюбинський). На ранок все місто вкрилося білим простирадлом, а з неба все сіялось і сіялось, — немов перед Новим роком (Ю. Збанацький).

Після приголосних завжди вживається **-СЯ**: морочиться, умиваєшся, користуються, ґрунтується, створювався (*і рідше, переважно в поетичних текстах, — створювався, піднявся, повернувся*): Він і сам не міг зрозуміти, чому поява Петра Шкар-би біля Наталі зіпсувала йому настрій, і тому вмивався, переодягався і прибирався надзвичайно довго (В. Собко). От і Марусі, і Василеві неначе світ піднявся (Г. Квітка-Основ'яненко). Придививсь, а воно сікач! (Остап Вишня). Гойднувся з акордів звитий міст... (М. Бажан).

Вправа 2

Вона молила(сь,ся) Богові; відгук (у,в) пресі; (з,із,зі) щедрувальниками; працюючи (у,в)дарно (і,й) дружно; (у,в) (роз,розі)квіті сили (і,й) (у,в)роди; (у,в) єдності; позичив (із,зі,зо) два мішки борошна; (зі,з)брали(ся,сь) (у,в)часно; світло (і,й) морок; (роз,розі)слати (у,в)каз; будуючи(сь,ся) (у,в) Сваляві; (над,наді) (у,в)квітчаною залою; пісня, (у,в) якій туга (і,й) печаль; налити(сь,ся) (з,із,зі) дзбанка; котити(ся,сь) обочиною; помилити(ся,сь) (у,в) (у,в)праві; (і,й)мовірний варіант; (з,із,зі) щемливими почуттями; зимостійкість (і,й) (у,в)рожайність озимини; Микола (і,й) Євген; пересувати(ся,сь) (у,в)двічі швидше; слухати (у,в) звукозапису; якщо (у,в)же на те (і,й)деть(ся,сь); познайомити(ся,сь) (з,із,зі) знаменитістю (у,в) (У,В)країні; (у,в)ступ кручі ліпив(ся,сь) (над,наді) ставом; залишило(ся,сь) (у,в) (у,в)яві; черпати (з,із,зі) джерела.

Вправа 3

1. Поети з'являються не звідкись (з,із)-за моря, а виходять (з,із,зі) свого народу (М. Гоголь). 2. Може, (з,зі)грію(ся,сь) я біля неї, Листям її обгорну (ся,сь) (І,й) на хвилину зрадію душею, Наче (в,у) дитинство вернув(ся,сь) (П. Ротач). 3. Тепер (в,у)родив (в,у)рожай (в,у)сім на коровай (П. Воронько). 4. Без любові (і,й) захопленості своєю справою не буває справжнього (в,у)ченого (О. Давидов). 5. Я прощався (з,із,зі) Львовом, до якого наче приріс за п'ять студентських років (А. Со-домора). 6. (В,у) летючій воді

найбільшого (в,у) Європі водоспаду Учан-Су, (в,у) його білопінному прямовисному шумовинні цвіла барвиста веселка (В. Гончаренко). 7. (В,у) вигляді мови природою дано людині великий скарб. Не тільки користувати(ся,сь) ним, рідним словом, але (і,й) натхненно ростити, оберігати його коріння (і,й) леліяти його цвіт — ось тоді воно (і,й) буде запашним та співучим, сповненим музики (і,й) чару, життєвої правдивості (і,й) поетичності (О. Гончар). 8. (І,й) ще пам'ятаю: був гарний літній день, (і,й) (в,у)се навколишнє здавало(сь,ся) прекрасним (О. Довженко). 9. Прагну сонце бачити (в,у) золотому капелюшку. Прагну небо бачити (в,у) синій хустині (І. Драч). 10. На районній нараді відзначили, що (в,у) артїлі (в,у)сі роботи (в,у) ажурі, прекрасний (в,у)урожай (Є. Кравченко).

Вправа 4

1. Мова - це невичерпна духовна скарбниця, (в,у) яку народ безперервно (в,у)носить свій досвід, (в,у)сю гаму свого розуму (і,й) почуття (М. Гуць). 2. (В,у)дар [іменник] - (і,й) сяйво знайденого слова Заблисне над(і) мною (в,у)горі! (Л. Костенко). 3. Сором, зятятість (і,й) гордість змагаються (в,у) мені, а до очей зрадливо підкочуються сльози (М. Стельмах). 4. Може, (з,із,зі,зо) годину, може, (з,із,зі,зо) дві лютував вітер (А. Шиян). 5. Вийняв кобзу, разів (з,із,зі,зо) два ударив по рваних (Т. Шевченко). 6. Шість місяців від нього не було чути (і,й) слова, потім написав, що (в,у)лаштував(сь,ся) як слід (І. Сенченко). 7. Якась незбагненна сила (і,й) принада є (в,у) синім туманці далини, він (з,із, зі,зо) дитинства бентежить (і,й) вабить тебе (М. Стельмах). 8. Батьки (і,й) діти! Діти (і,й) батьки! Нерозділиме (і,й) одвічне коло. Ми засіваємо житейське поле, (І,й) не на день минуций — на віки (Б. Олійник). 9. Парадні двері були (в,у)же замкнені. (І,й) вони, щоб не будити (в,у)сіх, зайшли (в,у) будинок через двір (В. Канівець). (В,у) яругах віхолило(ся,сь), наче хмари попускали холодні (і,й) порські свої подоли до самої землі, витрушують (з,із,зі) заметільних подолів сіре порохно снігу, щоб почистішали

(і,й) посвітлішали подоли, аби при сонці ранковому замерехтіли крохмальною білиною, хрусткою (і,й) свіжою, аби спалахнули цнотою первісного сяйва. (В,у) верховіттях старих сосон, що познімали(ся,сь) над верхів'ями нижчих осик та вільх, тупо шумить вітрець, наче забрав(ся,сь) поміж густої хвої, ба-брається (в,у) її колючках, не (в,у) змозі вибрати(ся,сь) на волю. (В,у) цю пору ще сплять по своїх прилистках жовто-голубі синиці, ще мовчать сороки (і,й) не сперечаються між собою круки, ще не повилазили (з,із,зі) дупел проворні білки, аби побігти-посотати(ся,сь) (з,із,зі) дерева на дерево (в,у) веселому, непогасному завзятті (Є. Гуцало).

(В,у) (в,у)сі віки, (в,у) (в,у)сі століття старші ніколи не були (в,у)доволені молодими. (І,й) се не так, (і,й) те не так. А поза тим (в,у)се людство прогресує (в,у) плані пізнання (і,й) керованості навколишнім світом майже (з,із,зі) космічною швидкістю. (І,й) мені можуть слушно закинути: оглянься, чоловіче, ми, як ніколи, багаті на талановиту (і,й) трудолюбиву молодь. Заперечень немає. (В,у)се це так. (В,у)се це свята правда. Але ж (і,й) дармоїдство, (і,й) міщанство, (і,й) злочинність є. (І,й) закривати очі на (в,у)се це аж ніяк не можна, бо породили ми (в,у)се це самі. Самі ж маємо (і,й) очищати(ся,сь) від (в,у)сього цього. А найліпше дбати, аби цього не було, коли дитина ще (в,у) колиці. (І,й) якщо ми любимо своїх дітей щиро (і,й) тверезо, а не інстинктивно, (і,й) не запізнамо(сь,ся) (з,із,зі) цією любов'ю, то (і,й) тема ця відпаде сама собою (М. Петросюк).

V. Жодна жива людина не скаже так, як (в,у) перекладача: «що є більш страшним, ніж бідний селянин», кожен скаже «що страшніше»... — Коби-то!.. — сумно зауважимо нині. — Щокроку — оте «більш», «найбільш»: (в,у) найновіших правописах таке ступенювання — норма. Що (в,у)же казати про милозвучність, на яку так дораджує зважати Григорій Кочур (це вже (з,із,зі) пізнішого листа): «Більше уваги тому, що наші предки звали «милозвучністю» — (в,у)никайте збігу так приголосних, як (і,й) голосних... » Поле, на жаль, не стає кращим. (І,й)ще небезпечніший бур'ян на ньому проростає... (А. Содомора).